

25.10.2011 | BIJLAGE PRISMA, VELD- EN TOEKOMSTANALYSE CULTUREEL ERFGOED

■ SAMENVATTING VAN DE BELANGRIJKSTE ONDERZOEKSRESULTATEN VAN PRISMA

Bevolkingsonderzoek ‘Vlamingen & het verleden’

Om het potentieel van de erfgoedsector beter te kunnen inschatten en te peilen naar het draagvlak voor erfgoed in Vlaanderen organiseerde FARO in het najaar van 2010 een bevolkingsonderzoek onder de noemer ‘Vlamingen & het verleden’. 5.000 aselect gekozen Vlamingen tussen 18 en 85 jaar kregen een postenquête toegestuurd. 1.937 respondenten vulden de vragenlijst in (respons = 38,7%), waarvan er 1.898 bruikbaar waren voor analyse. In de enquête werd diepgaand gepeild naar erfgoedinteresse en erfgoedparticipatie in al zijn vormen. Bovendien werd via meningsvragen onder meer gepeild naar het belang van het erfgoed en het verleden, het belang van cultureel-erfgoedinstellingen en naar de rol van de overheid met betrekking tot het erfgoed.

- ▶ De mate van interesse in diverse erfgoedthema’s varieert van thema tot thema. De respondenten uit het onderzoek zijn het meest geïnteresseerd in ‘volksculturele’ thema’s die verband houden met het leven van alle dag en de wijze waarop mensen vroeger dingen deden, maakten of produceerden. De respondenten zijn ook sterk geïnteresseerd in de geschiedenis van het lokale en nabije. Enkele voorbeelden:
  - ▶ ‘lokale geschiedenis’: sterke tot zeer sterke interesse: 50,8%
  - ▶ ‘geschiedenis van het dagelijkse leven’: sterke tot zeer sterke interesse: 38%;
  - ▶ ‘culinair erfgoed’: sterke tot zeer sterke interesse: 38,7%;
  - ▶ ‘oude gebruiken, tradities of gewoontes’: sterke tot zeer sterke interesse: 32,9%;
  - ▶ ‘oude ambachten en handwerktechnieken’: sterke tot zeer sterke interesse: 25,6%.
- ▶ Er bestaan niet alleen significante geslachts-, leeftijds- en opleidingsverschillen inzake de interesse in specifieke erfgoedthema’s, maar ook inzake de algemene graad van erfgoedinteresse. Zo hebben mannen en hoogopgeleiden een hogere kans om sterk tot zeer sterk in erfgoed geïnteresseerd te zijn, terwijl de jongere leeftijdsgroepen (<34) een hogere kans hebben om niet in erfgoed geïnteresseerd te zijn.
- ▶ Er bestaat een duidelijk verband tussen de mate van erfgoedinteresse en de participatiegraad, -frequentie en -breedte. Dit geldt voor alle vormen van erfgoedparticipatie. Tegelijkertijd merken we een grote discrepantie op tussen interesse enerzijds en participatie anderzijds. Heel wat respondenten die aangeven sterk tot zeer sterk geïnteresseerd te zijn in erfgoed of in specifieke erfgoedthema’s, doen hier niets specifiek rond en/of zijn geen lid van een erfgoedvereniging. In die zin kunnen we spreken van een grote reserve aan mogelijke participanten en potentiële leden. We zien hier dan ook heel wat kansen voor de erfgoedsector.

- ▶ **Het draagvlak voor erfgoed blijkt bijzonder hoog te zijn. Uit de specifieke vragen omtrent het belang van cultureel-erfgoedinstellingen, het belang van immaterieel en cultureel erfgoed, de rol van de overheid met betrekking tot de vrijwaring en ondersteuning van het erfgoed blijkt dat niet alleen sterk tot zeer sterk geïnteresseerden ons erfgoed een warm hart toedragen en het belang hiervan onderstrepen, maar ook zij die nauwelijks of niet in erfgoed geïnteresseerd zijn.**

Cijferboek cultureel erfgoed

Voor het eerst werden er cijfers verzameld over de landelijk erkende en/of gesubsidieerde cultureel-erfgoedorganisaties in Vlaanderen. Daarmee wenst FARO wenst bij te dragen aan de realisatie van een duurzaam beleid voor cultureel erfgoed. Het cijferboek levert betrouwbaar cijfermateriaal aan over de werking van 106 van de 110 (96%) landelijk erkende en/of gesubsidieerde cultureel-erfgoedorganisaties in 2009. Het werd uitgevoerd door FARO i.s.m. het Agentschap Kunsten en Erfgoed, het Departement CJSM en de Studiedienst van de Vlaamse Regering. Het cijferboek zal tweejaarlijks uitgevoerd worden en zal dus in 2012 plaatsvinden m.b.t. de referentieperiode 2011.

Enkele kerngegevens (voor het jaar 2009):

- ▶ Er zijn ca. 2.000 werknemers aan de slag in de landelijke erkende en gesubsidieerde cultureel-erfgoedorganisaties. De helft van de medewerkers heeft een diploma hoger onderwijs. Zij worden versterkt met ca. 1.600 vrijwilligers.
- ▶ De landelijke cultureel-erfgoedorganisaties overleven vooral, maar niet uitsluitend op subsidies: gemiddeld genereren ze ca. 18% eigen inkomsten (inkomsten uit exploitatie, schenkingen, sponsoring, enz.). Meer dan de helft van de uitgaven gaat naar personeelskosten, een derde naar de erfgoedwerking.
- ▶ De betrokken landelijk erkende musea en archieven beheren ca. 80 km publicaties en (archief)documenten, 1,9 miljoen stuks visuele materialen (foto's,...), 36.000 audiovisuele dragers en 1,5 miljoen (kunst)objecten en artefacten. Ca. 40% van de collecties is nog niet geregistreerd of geïnventariseerd: een inhaalbeweging blijft noodzakelijk. De organisaties beheren ook voor ca. 15 terabyte aan digitale bestanden (vooral audiovisuele bestanden, foto's en documenten): dit betekent een enorme uitdaging voor de digitale lange termijnbehouding.
- ▶ Meer dan een vierde van de collectiestukken en documenten in de collecties van de betrokken landelijk erkende musea en archieven hebben nood aan een actieve conservatiebehandeling om ze te beschermen tegen verval, maar veel bewaarinstellingen kwamen daar in 2009 niet aan toe. De depots zitten voor minstens 90% vol. De helft van de instellingen is optimistisch over de bewaaromstandigheden in deze depots, maar voor 47% laten die sterk te wensen over.
- ▶ De cultureel-erfgoedorganisaties boden 21.600 activiteiten aan voor het ruime publiek. Er kwamen 4,6 miljoen bezoekers en 26.400 groepen over de vloer, waarvan driekwart groepen uit scholen.
- ▶ De cultureel-erfgoedorganisaties organiseerden ook 950 activiteiten om de deskundigheid in het erfgoedveld te bevorderen en bereikten daarbij 27.000 deelnemers. Er werden ca. 2.500 vormingsuren gerealiseerd, waarvan 21% door eigen personeel.

Een van de belangrijkste signalen uit het cijferboek is dat er dringend werk gemaakt moet worden van een omvattend plan van aanpak voor het duurzaam beheer van de roerend cultureel- erfgoedcollecties. Net zoals de Vlaamse regering inspanningen wenst te doen voor de archivering van het digitaal erfgoed (cf. Vlaams Instituut voor digitale Archivering en ontsluiting van het Audiovisueel erfgoed), zo moet er ook dringend een investeringsprogramma opgezet voor het bewaren en toegankelijk houden van het fysieke patrimonium: middelen voor infrastructuur (depots), maar ook voor mensen, meer bepaald voor het versterken van de competenties op dit terrein. Een 'visienota roerend cultureel erfgoed' en aan daaraan gekoppeld becijferd actieplan zal een topprioriteit worden in de komende jaren.

De financiering van het landelijk cultureel-erfgoedbeleid

We maakten een vergelijkende analyse van de evolutie van het cultureel-erfgoedbudget voor de periode 2005-2011. We baseren ons op cijfers van het agentschap Kunsten en Erfgoed en op de algemene uitgavenbegroting van de Vlaamse Gemeenschap. We stelden de volgende tendensen vast:

- ▶ **Het budget voor cultureel erfgoed is volgens cijfers van het Agentschap Kunsten en Erfgoed nominaal met ongeveer 40% gestegen sinds 2005 (inclusief inflatie). Maar het relatieve aandeel van cultureel erfgoed in het Vlaamse cultuurbudget stagneert al sinds 2005 rond de 8%. Van een echte budgettaire inhaalbeweging, d.w.z. extra investeringen voor de ondersteuning van de landelijke cultureel erfgoedwerking is in de periode 2005-2011 niet echt sprake geweest.** Er was dus wel een nominale stijging van het cultureel-erfgoedbudget, die de stijgende trend van het cultuurbudget volgde, maar ook niet meer. Relatief gezien bleef het budgetaandeel op hetzelfde niveau. In 2010-2011 volgde dan een besparing van ca. 5%, zodat het budget terug staat op het niveau van 2008.
- ▶ **De groeimarge (de nominale stijging) in het cultureel-erfgoedbudget werd de voorbije jaren hoofdzakelijk geïnvesteerd in het stimuleren van het lokaal/provinciaal erfgoedbeleid (convenants).** De middelen voor de ondersteuning van de werking van collectiebeherende organisaties (musea, archiefinstellingen, erfgoedbibliotheken) zijn de voorbije zes jaar slechts bescheiden toegenomen. Meer bepaald blijven de Vlaamse subsidies voor de erkende landelijke musea erg laag: de Vlaamse overheid komt slechts voor ca. 15 à 20% tussen in de beheerskosten, aangevuld met dotaties van de lagere bestuursniveaus. Bij landelijke archiefinstellingen ligt het landelijke aandeel drie maal hoger.
- ▶ Bovendien zijn ook de projectsubsidies voor cultureel erfgoed in de voorbije 5 jaar sterk gedaald, o.a. door verschuiving van budget naar de structurele werking (verschuiving) maar ook door een zware besparingen in de voorbije 2 jaar van ca. 30%.

Globaal kunnen we spreken van een zeker mate van onderfinanciering van de institutionele structuren in de cultureel-erfgoedsector. Om het potentieel van het Cultureel-erfgoeddecreet naar 2020 toe te kunnen realiseren is een herfinanciering noodzakelijk.

Survey erfgoedverenigingen

Om meer inzicht te krijgen in de structuur en werking van verenigingen die actief zijn binnen het lokale erfgoedveld organiseerde FARO in het voorjaar van 2010 een online bevraging bij ongeveer 370 lokale erfgoedverenigingen. Dit onderzoek is een vervolg van een gelijkaardig onderzoek dat in 2002 door het Vlaams Centrum voor Volkscultuur werd uitgevoerd. In de vragenlijst werd, naast enkele basisgegevens, specifiek gepeild naar allerlei aspecten in verband met de structuur en werking van de vereniging.

- ▶ **Ongeveer 150.000 Vlamingen zijn lid van een lokale erfgoedvereniging. Het ledenaantal anno 2010 stabiliseert zich sinds een vorig ledenonderzoek in 2002. Toch lijkt het er op dat we op een keerpunt staan. De uitstroom van leden blijkt immers iets groter te zijn dan de instroom. Dit heeft ondermeer te maken met een vergrijzing van het ledenbestand. Zeker bij vereniging voor (erfgoed) studie en in iets mindere mate bij verenigingen voor erfgoedbeleving blijkt dit het geval te zijn. Het is duidelijk dat hier vanuit het beleid (ook de lokale besturen) kan op ingegrepen worden met ondersteuningsprogramma's over bijvoorbeeld competenties voor bestuurders van verenigingen, of technieken van ledenwerving. Het is belangrijk voor het verenigingsleven dat er lokale aanspreek- en ondersteuningsstructuren blijven bestaan. De cultureel-erfgoedconvenants vervullen hier momenteel een belangrijke rol.**
- ▶ Gemiddeld genomen telt het bestuur van een lokale erfgoedvereniging 9 leden. Uit de onderzoeksresultaten blijkt dat deze besturen relatief homogeen zijn samengesteld, met een oververtegenwoordiging van oudere mannen die al vele jaren lid zijn. Het blijkt voor lokale erfgoedverenigingen heel moeilijk te zijn om hun besturen te vernieuwen en meer divers te maken.

- ▶ Ruim 65% van de lokale erfgoedverenigingen beschikt zowel over eigen werkmiddelen als over subsidies en/of toelagen. In vergelijking met de zelf gegenereerde werkmiddelen blijven de bedragen inzake (project)subsidies en werkingstoelagen eerder beperkt. Zo zien we dat de helft van alle verenigingen over maximum 3.200 euro eigen werkmiddelen beschikte terwijl de mediaan inzake subsidies en/of toelagen 1.000 euro bedraagt. Al bij al zijn de budgetten waarover lokale erfgoedverenigingen beschikken dus eerder beperkt. De voornaamste subsidiërende instantie is trouwens het eigen gemeentebestuur (91%).
- ▶ 63% van de lokale erfgoedverenigingen beheert een eigen erfgoedcollectie. 55% van deze collecties zijn vooral archivalisch en documentair van aard, 9% is vooral museaal en 36% is gemengd. Deze collecties zijn bijna allemaal eigendom van de vereniging zelf (96%) en over het algemeen beperkt in omvang. Bijna alle collectiebeherende instellingen staan zelf in voor het behoud en beheer van de collecties alsook voor de digitalisering en de ontsluiting er van. Uit ons onderzoek blijkt dat er met betrekking hiermee heel wat verschillen bestaan tussen de verenigingen en dat er over het algemeen nog heel wat werk dient te gebeuren.
- ▶ De lokale erfgoedverenigingen organiseerden in 2009 veel verschillende activiteiten, zowel leden- als publieke activiteiten. Daarnaast gaf ongeveer 64% van de verenigingen in 2009 minstens één publicatie uit. Uit de analyse blijkt ook dat de lokale erfgoedverenigingen in 2009 in groten getale meewerkten aan publieke evenementen zoals Erfgoeddag (46%) en Open Monumentendag (41%). Bovendien gaf niet minder dan 81% van de verenigingen aan in 2009 met andere verenigingen, instellingen of organisaties te hebben samengewerkt.

Bijkomende informatie over het traject PRISMA

‘Prisma’ is een metafoor voor een onderzoekstraject over het ‘veelvlakig’ en divers cultureel-erfgoedveld. De centrale vraagstelling van het PRISMA onderzoek is: waar staan we nu en waar willen we naartoe met het cultureel-erfgoedveld in 2020? Hoe kunnen we zorgen voor een sterk maatschappelijke en bestuurlijke draagvlak voor cultureel erfgoed? Hoe kunnen we het Cultureel-erfgoeddecreet van mei 2008 verder uitvoeren en ontwikkelen? In het onderzoekstraject hebben we met het decreet als vertrekbasis de structuur, de omvang en vooral het potentieel van het cultureel-erfgoedveld proberen in beeld te brengen en te plaatsen in een beleidsrelevant toekomstperspectief. Daarmee willen we bouwstenen aanleveren voor de realisatie van de doorbraken die relevant zijn voor cultureel erfgoed in de beleidsnota Cultuur en het ‘CultuurForum 2020’ (<http://www.cultuurforum.be>) van minister Joke Schauvliege. Ook wij vinden dat er meer aandacht nodig is voor cultuur en meer bepaald ook cultureel erfgoed in het actieplan Vlaanderen in Actie (<http://www.vlaandereninactie.be>), ingebed in een globale cultuurbeleidstrategie voor de komende tien jaar. En dat is nodig, gezien de toch nog zwakke positie van cultureel erfgoed als relatief kleine (erkende) sector en jong beleidsdomein in het cultuurbeleid.

De belangrijkste onderzoekslijnen van Prisma zijn:

- ▶ de prospectie van het veld, die vorm kreeg in een dynamische ‘veldtekening’ dankzij een online ‘Erfgoedkaart’ van erfgoedorganisaties en –verenigingen, (<http://www.erfgoedkaart.be>);
- ▶ het kwantitatief onderzoeksluik:
  - ▶ ontwikkelen en implementeren van het **cijferboek cultureel erfgoed**;
  - ▶ het surveyonderzoek over het veld van de **erfgoedverenigingen**;
  - ▶ het **bevolkingsonderzoek** bij de Vlaamse bevolking over cultureel-erfgoedparticipatie;
- ▶ het kwalitatief onderzoeksluik:
  - ▶ thematische visieteksten over de toekomstige (beleids)uitdagingen rond thema’s zoals ‘erfgoedzorg van materieel erfgoed’, ‘migratie en identiteit’, ‘intergenerationeel werken’, ‘netwerken’ en ‘vrijwilligerswerk’.

Meer info: <http://www.faronet.be/prisma>

Niet voor publicatie | contact voor de pers

FARO. Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed vzw
Priemstraat 51
1000 Brussel
T. 02 213 10 60
F. 02 213 10 99
info@faronet.be | www.faronet.be | www.erfgoeddag.be

Jeroen Walterus (cijferboek cultureel erfgoed): 02-213 10 69

Alexander Vander Stichele (bevolkingsonderzoek Vlamingen en het verleden; onderzoek over erfgoedverenigingen):
02-213 10 75